

บทที่ 1

บทนำ

ปัญหาและความเป็นมาของปัญหา

อาริสโตเติล (Aristotle, 384-322 B.C.) เชื่อว่า “มนุษย์เป็นสัตว์สังคม” (Kerferd, 1967:162) และมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันโดยอาศัยสถานภาพหรือการจัดแบ่งหน้าที่การงานรวมทั้งบทบาทและปทัสถานทางสังคม ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวจัดได้ว่าเป็นความสัมพันธ์แบบปฐมภูมิ โดยเริ่มจากระดับครอบครัวอันเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของชีวิตไปสู่ความสัมพันธ์แบบหุดิยภูมิที่ขยายขอบเขตออกไปในระดับชาติและนานาชาติอันเป็นประชาคมขั้นสุดท้ายของมนุษย์ที่มีจุดหมายเพื่อความสงบสุขของประชาชน อย่างไรก็ตามมนุษย์ก็ยังคงมีความแตกต่างกันทั้งด้านเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ภาษา วัฒนธรรม และความต้องการ ถึงแม้ว่าสิ่งดังกล่าวเหล่านี้จะทำให้มนุษย์แตกต่างกันออกไป แต่ก็ยังมีสิ่งหนึ่งที่มนุษย์ปรารถนาเหมือนกันคือ ความสุข ความสุขดังกล่าวคืออะไร รวมทั้งเพราะเหตุใดมนุษย์จึงต้องการความสุขและมนุษย์จะแสวงหาความสุขได้อย่างไร สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งผลักดันให้ผู้วิจัยใคร่ศึกษาค้นคว้าเพื่อแสวงหาคำตอบมโนทัศน์เรื่องความสุขทั้งสิ้น

มโนทัศน์เรื่องความสุขเป็นแนวคิดทางจริยศาสตร์ซึ่งถือได้ว่าเป็นสาขาหนึ่งด้านปรัชญาที่มีหน้าที่ตอบคำถามว่าจุดมุ่งหมายสูงสุดที่มนุษย์ควรแสวงหาคืออะไร และมนุษย์ควรจะทำประพฤติกปฏิบัติอย่างไรจึงจะบรรลุอุดมคตินั้นได้ นักปรัชญาด้านจริยศาสตร์หลายท่านต่างก็ให้ทรรศนะความคิดแตกต่างกันออกไป บางท่านเห็นว่าความสุขเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดโดยถือว่าความสุขเป็นสิ่งที่ดีที่สุดในชีวิต ส่วนบางท่านก็เห็นว่าจุดมุ่งหมายสูงสุดได้แก่ การแสวงหาตัวเอง และบางท่านก็เห็นว่าจุดมุ่งหมายสูงสุดได้แก่การแสวงหาความสงบโดยถือว่าความสงบเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความสุข ดังพุทธภาษิตว่า “นตถิ สนติปรํ สุข”¹ แปลว่า ความสุขอื่นยิ่งกว่าความสงบไม่มี เรื่องความสุขเป็น

¹ พ. ธ. 25/42

เรื่องที่สำคัญสำหรับชีวิตมนุษย์เพราะความสุขเป็นสิ่งที่มนุษย์แสวงหา แม้บางคนอาจจะพูดว่าสิ่งที่เขาต้องการและแสวงหาไม่ใช่ความสุขก็จริง แต่เมื่อ สืบสาวไปจนถึงที่สุดแล้ว จุดมุ่งหมายสุดท้ายที่มนุษย์พยายามแสวงหาก็คือความสุขนั่นเอง

มโนทัศน์เรื่องความสุขจึงถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญสำหรับชีวิตมนุษย์ทุกคน เพราะฉะนั้นจึงมีนักปรัชญาต่าง ๆ ทุกยุคทุกสมัยทั้งด้านตะวันตกและตะวันออกที่ได้กล่าวถึงเรื่องความสุขไว้หลายทรรคนะด้วยกัน ทรรคนะที่ผู้วิจัยใคร่ศึกษาในรายละเอียด คือทรรคนะของ**พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต)** ผู้ให้อรรถาธิบายความตามนัยแห่งพุทธจริยศาสตร์ในแนวใหม่ และได้รับการยอมรับจากนักวิชาการทั้งชาวไทยและต่างประเทศว่า “ท่านเป็นนักคิดและเป็นพระอรรถกถาจารย์ของพุทธศาสนายุคปัจจุบันที่มีความยิ่งใหญ่เทียบเท่าพระพุทธโฆษาจารย์แห่งชมพูทวีปในอดีต” (พระธรรมโมลี, 2542 : 15) ในขณะเดียวกัน **จอห์น สจิวต์ มิลล์ (John Stuart Mill 1806-1873)** ผู้ซึ่งได้อรรถาธิบายตามนัยแห่งปรัชญาตะวันตก โดยเป็นนักปรัชญาลัทธิประโยชน์นิยม (Utilitarianism) คนสำคัญที่ได้รับการยอมรับกันว่า “เป็นผู้พัฒนาแนวคิดของลัทธิประโยชน์นิยมถึงขีดสุด” (ฐปทอง กว่างสวาสดี, 2530 : 46) และเป็นตัวแทนของนักคิดตะวันตกผู้วางรากฐานให้แก่ลัทธิประโยชน์นิยม

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) เป็นเมธีชนทางพุทธปรัชญาที่ได้เสนอหลักพุทธจริยศาสตร์ตามหลักพุทธธรรมที่เน้นถึงสังฆธรรมและจริยธรรมและเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางทั้งในประเทศและต่างประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่นักวิชาการทั้งหลาย ท่านมีผลงานการแต่งตำราทางวิชาการมากมาย เช่น หนังสือ**พุทธธรรม พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์** เป็นต้น พุทธธรรมเป็นผลงานที่ถือได้ว่าเป็นวรรณกรรมพุทธศาสนาที่โดดเด่นทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติซึ่ง “ถ้าเปรียบงานนิพนธ์ของท่านชิ้นนี้กับมณีนีรตน์ก็เท่ากับว่าเป็นหัวเพชร งานเขียนอื่น ๆ ของท่านก็เท่ากับว่าเป็นพลอย ทับทิม นิล ฯลฯ ซึ่งประดับเพชรน้ำดีเม็ดนี้โดยไม่ต้องพึ่งสงสัย” (สุลักษณ์ ศิวรักษ์, 2538 : 19) ผลงานชิ้นนี้ของท่านถือเป็นงานวิชาการชั้นเลิศที่ยังไม่มีใครเคยทำมาก่อน ผลงานของท่านมิได้เป็นที่ยอมรับแต่เพียงเฉพาะในประเทศไทยเท่านั้นแต่ยังเป็นที่ยอมรับของนักวิชาการต่างประเทศในด้านศาสนศาสตร์และปรัชญาอีกด้วย โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยชั้นนำในสหรัฐอเมริกาอย่างมหาวิทยาลัยเพนซิลเวเนีย และมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดก็ได้เคยนิมนต์ท่านให้ไปสอนวิชาพุทธศาสนาด้วย นอกจากกิจนิมนต์ที่ท่านได้รับเพื่อไป

เผยแพร่วุฒุนิติศาสตร์และวัฒนธรรมไทยแล้ว ผลงานอื่นโดยเฉพาะหนังสือของท่านที่แปลเป็นภาษาอังกฤษก็เป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางในระหว่างกลุ่มชุมชนที่ใช้หรือพูดภาษาอังกฤษกันทั่วไป นอกจากนี้งานนิพนธ์เกี่ยวกับการศึกษาของท่านก็ได้รับการตัดสินให้ได้รับรางวัลการศึกษาเพื่อสันติภาพประจำปี 2537 จากองค์การยูเนสโก ส่วนในประเทศไทยท่านก็เป็นที่ยอมรับของปัญญาชนทั่วไปดังจะเห็นได้จากที่ท่านได้รับดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์จากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ อาทิ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2525 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2529 มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. 2530 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยอีกครั้งหนึ่งในปี พ.ศ. 2531 มหาวิทยาลัยมหิดล พ.ศ. 2532 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พ.ศ. 2533 เป็นต้น ซึ่งแนวคิดคำสอนของท่านยังสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบัน อันเป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคมโดยรวม

ส่วนจอห์น สจ๊วต มิลล์ซึ่งเป็นนักปรัชญาสุขนิยมชาวอังกฤษสมัยศตวรรษที่ 19 ท่านได้เป็นผู้ “วางรากฐานให้ลัทธิประโยชน์นิยม โดยทำให้ลัทธิประโยชน์นิยมเป็นระบบที่รัดกุมยิ่งขึ้น” (วิทย์ วิศทเวทย์, 2532 : 99) นอกจากนี้ท่านยังได้เขียนหนังสือและบทความไว้มากมาย เช่น หนังสือ **A System of Logic** (ระบบตรรกศาสตร์) ในปี ค.ศ. 1843 หนังสือ **Principle of Political Economy** (หลักเศรษฐศาสตร์การเมือง) ในปี ค.ศ. 1848 หนังสือ **On Liberty** (หลักว่าด้วยเสรีภาพ) ในปี ค.ศ. 1859 และหนังสือ **Utilitarianism** (ลัทธิประโยชน์นิยม) ในปี ค.ศ. 1863 เป็นต้น หนังสือลัทธิประโยชน์นิยมถือได้ว่าเป็นผลงานชิ้นเอกด้านจริยศาสตร์ที่สามารถอธิบายถึงหลักมทสุข (The Greatest Happiness Principle) และ “มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมวัฒนธรรมภายใต้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม (Capitalism) หรือระบบเศรษฐกิจแบบตลาด (Market Economy)” (Mill, 1987 : 7) ในยุโรปและสหรัฐอเมริกาตั้งแต่ช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 จวบจนปัจจุบัน

ลัทธิประโยชน์นิยมเป็นทฤษฎีทางด้านจริยศาสตร์ซึ่งจอห์น สจ๊วต มิลล์มิได้เป็นผู้ที่คิดหรือสร้างหลักการอะไรใหม่ ๆ ขึ้นมาเพราะหลักการทั่วไปของลัทธิประโยชน์นิยมดังกล่าวได้มีการกล่าวถึงอย่างกว้าง ๆ มาแล้วโดยนักปรัชญาสมัยกรีก เช่นเอพิคิวรุส (Epicurus, 341-270 B.C.) ไสกราตีส (Socrates, 470-399 B.C.) เพลโต (Plato, 428-547 B.C.) จนกระทั่งมาถึงนักคิดตะวันตกสมัยใหม่ชาวอังกฤษ เช่น เจเรมี เบนธัม (Jeremy Bentham, 1748-1832) เจมส์ มิลล์

(James Mill, 1773-1836)¹ เป็นต้น จอห์น สจ๊วต มิลล์เป็นนักคิดที่ได้รับการยอมรับจากบุคคลทั่วไปว่ามีอิทธิพลต่อลัทธิประโยชน์นิยมทั้งในแง่ทฤษฎีและการประยุกต์ที่ชัดเจนยิ่งกว่าคนอื่นมากที่สุด เรื่องที่ทำให้จอห์น สจ๊วต มิลล์มีความโดดเด่นและมีชื่อเสียงที่สุดในลัทธิประโยชน์นิยม ได้แก่การที่จอห์น สจ๊วต มิลล์ได้เชื่อมโยงหลักการของลัทธิประโยชน์นิยมเข้ากับปัญหาต่าง ๆ เช่นเขาได้เรียกร้องให้สตรีมีสิทธิในการได้รับการศึกษาเท่าเทียมกับบุรุษ โดยให้เหตุผลในการเรียกร้องครั้งนี้ว่าประโยชน์สุขขั้นพื้นฐานในชีวิตมนุษย์คือความมีอิสระในการแสดงความคิดเห็นต่อสังคมของปัจเจกชน โดยไม่ต้องล่วงละเมิดสิทธิของผู้อื่น เขาได้ทำหน้าที่วางรากฐานทางปรัชญาให้แก่อังกฤษในศตวรรษที่ 19 ซึ่งมีได้เป็นเพียงรากฐานทางด้านความคิดเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นฐานแห่งการปฏิรูปวิธีการปฏิบัติอีกด้วย สาเหตุที่ผู้วิจัยตัดสินใจนำทฤษฎีเรื่องความสุขของเมธีชนทั้งสองท่านคือพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) และ จอห์น สจ๊วต มิลล์ มาเปรียบเทียบกันเพราะว่าเมธีชนทั้งสองท่านได้อธิบายมโนทัศน์เรื่องความสุขไว้ชัดเจนและเป็นระบบ อีกสาเหตุหนึ่งก็คือน้อยสำคัญเชิงเปรียบเทียบระหว่างพุทธจริยศาสตร์และลัทธิประโยชน์นิยมมีทั้งประเด็นที่แย้งและสอดคล้องกัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำมโนทัศน์เรื่องความสุขตามทฤษฎีของพุทธจริยศาสตร์ที่ได้อธิบายโดยพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) และ จอห์น สจ๊วต มิลล์มาเปรียบเทียบกัน

พุทธจริยศาสตร์มองชีวิตตามสภาพที่เป็นไปตามเงื่อนไขอันเกิดจากอวิชชาว่าเป็นทุกข์ เพราะความทุกข์เป็นข้อเท็จจริงที่มนุษย์ต้องประสบในชีวิตประจำวัน ด้วยเหตุนี้พุทธศาสนาจึงสอนว่าชีวิตและสิ่งทั้งปวงเป็นทุกข์ “สัพพํ ภิกขเว ทุกขํ”² แต่ความทุกข์ก็เป็นสิ่งที่บุคคลสามารถขจัดให้หมดไปได้หรือทำให้เบาบางลงได้เช่นกัน ดังนั้นการพ้นจากความทุกข์เพื่อเข้าหาความสุขจึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่มนุษย์ปรารถนา พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) เห็นว่ามนุษย์ทุกคนพยายามจะหลีกเลี่ยงความทุกข์และปฏิบัติตนเพื่อให้เข้าถึงจุดมุ่งหมายอันสูงสุด นั่นก็คือความสุข

ความสุขมีความหมาย 2 ประการ (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2538 ค : 530) คือ

(1) ความสุข หมายถึง สภาพที่ทนได้ ตรงกันข้ามกับความทุกข์ซึ่งหมายถึงสภาพที่ทนได้ยาก ความสุขและความทุกข์เป็นของคู่กัน และเป็นสิ่งที่เกี่ยวเนื่องกัน ความสุขจางหายไป

¹ บิดาของ จอห์น สจ๊วต มิลล์ เป็นทั้งนักปรัชญาและนักเศรษฐศาสตร์

² ส. สพ. 18/46/27.

ความทุกข์ก็เข้ามาแทนที่ทันที สาเหตุที่ความสุขและความทุกข์เป็นของคู่กันเพราะต่างก็เป็นส่วนหนึ่งของเวทนา¹ และเวทนา 5² เมื่อความสุขเป็นส่วนหนึ่งของเวทนา ดังนั้น ความสุขจึงเป็นส่วนหนึ่งของชั้น 5³ ด้วย และเมื่อเป็นส่วนหนึ่งของชั้น 5 ความสุขจึงอยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์⁴

(2) ความสุข หมายถึง สภาวะที่ปราศจากตัดทอนและกิเลสทั้งปวง ความสุขเช่นนี้อาจเรียกว่านิพพานสุขก็ได้ โลกุตตรสุขก็ได้ นิรามิสสุขก็ได้ สันติสุขก็ได้ เพราะเป็นความสุขที่ปราศจากกิเลสตัดทอนทั้งปวงที่รวบรวมเอาอำนาจจิตมนุษย์ไว้ในอำนาจตนเหมือนอย่างหาสอยู่ในอำนาจของนายฉันนั้น

ความสุขตามที่แสดงไว้ในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาตแบ่งออกเป็นประเภทและระดับเป็นคู่ ๆ ได้หลายคู่ เช่น สุขของพระอริยะกับสุขของปุถุชน สุขของคฤหัสถ์กับสุขของบรรพชิต และมีการแบ่งอีกชนิดหนึ่งที่บุคคลทั่วไปสามารถเข้าใจได้ง่ายและครอบคลุมความสุขได้ทุกแบบ คือ “ความสุขระดับโลกียสุขหรือนิรามิสสุข และ โลกุตตรสุขหรือนิรามิสสุข” (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2538 ก. : 88) ซึ่งถือว่าเป็นความสุขในระดับต่ำสุดและสูงสุด โลกียสุขหรือนิรามิสสุข หมายถึง สุขอันเป็นวิสัยของโลก เป็นความสุขจากวัตถุซึ่งถือว่ายังมีความทุกข์เข้ามาเจือปน พุทธจริยศาสตร์เรียกความสุขแบบนี้ว่า กามสุข ส่วนโลกุตตรสุขหรือนิรามิสสุข หมายถึง ความสุขเหนือโลกเป็นความสุขที่ดับกิเลสและกองทุกข์ทั้งปวงหมดแล้ว เป็นความสุขที่ไม่ต้องอาศัยปัจจัยปรุงแต่ง พุทธจริยศาสตร์เรียกความสุขแบบนี้ว่า นิพพานสุข จะเห็นได้ว่าพุทธปรัชญาได้กล่าวถึงเรื่องความสุขไว้เป็นระดับ ๆ โดยเริ่มตั้งแต่ระดับต่ำสุดคือกามสุขแล้วค่อย ๆ สูงขึ้นเรื่อย ๆ จนถึงความสุขระดับสูงสุดคือนิพพานสุข ซึ่งถือได้ว่าเป็นความสุขที่สมบูรณ์ที่สุดผู้ที่เข้าถึงความสุขขั้นนี้ถือว่า

¹ เวทนา 3 ได้แก่ สุขเวทนา หมายถึง ความรู้สึกสุข สมาย ทางกายก็ตาม ทางใจก็ตาม ทุกขเวทนา หมายถึง ความรู้สึกทุกข์ ไม่สมาย ทางกายก็ตาม ทางใจก็ตาม อทุกขมสุขเวทนา หมายถึง ความรู้สึกเฉย ๆ จะสุขก็ไม่ใช่ ทุกข์ก็ไม่ใช่ ที.ป.า.11/228/229; 391/291; ส.สพ.18/432/287.

² เวทนา 5 ได้แก่ สุข หมายถึง ความสุขสบายทางกาย ทุกข์ หมายถึง ความทุกข์ความเจ็บปวดทางกาย โสมนัส หมายถึง ความแหม่มชื่นสบายใจ สุขใจ โทมนัส หมายถึง ความเสียใจ ทุกข์ใจ อุเบกขา หมายถึง ความรู้สึกเฉย ๆ ส.สพ.18/433/287.

³ ชั้น 5 ได้แก่ รูปชั้น 5 เวทนาชั้น 5 สัญญาชั้น 5 สังขารชั้น 5 วิญญาณชั้น 5 ส.ช.17/95/58; อภ.วิ.35/1/1.

⁴ ไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจตา หมายถึงความเป็นของไม่เที่ยง ทุกขตา หมายถึง ความเป็นทุกข์ อนัตตตา หมายถึง ความเป็นของไม่ใช่ตน ส.สพ.18/1/1; พ.บ.25/30/51.

เป็นผู้เข้าถึงความหลุดพ้นคือหลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์ทั้งปวงไม่ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดตามเหตุปัจจัยและกฎแห่งกรรมที่แต่ละบุคคลทำไว้ ความสุขระดับนี้สามารถเข้าถึงได้แม้ในชีวิตปัจจุบันด้วยการปฏิบัติตามพุทธจริยศาสตร์หลักมัชฌิมาปฏิปทาหรืออริยมรรคมีองค์แปด¹ ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติสำหรับพุทธศาสนิกชนทุกคน ความสุขดังกล่าวข้างต้นเป็นผลอันเกิดจากการประกอบกรรมที่เป็นกุศลหรือการกระทำที่มีเจตนาดีแล้วส่งผลการกระทำทางไตรทวารคือทางกายกรรม วาจากรรมและมโนกรรม

เมื่อพิจารณาเรื่องเกณฑ์ตัดสินการกระทำว่าดีหรือชั่ว พุทธจริยศาสตร์ตามอรรถาธิบายของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) ชี้ไว้อย่างชัดเจนว่าการกระทำจะดีหรือชั่วขึ้นอยู่กับเจตนา "เจตนาที่ภิกขเว กมฺมํ วทามิ"² ถ้าผู้กระทำมีเจตนาดีถือว่าการกระทำนั้นดี ถ้าผู้กระทำมีเจตนาไม่ดีก็ถือว่าการกระทำนั้นไม่ดีถึงแม้ว่าผลของการกระทำจะออกมาดีก็ตาม

ส่วนจอห์น สจ๊วต มิลล์มีทรรศนะเกี่ยวกับความสุขว่า "ความสุขเป็นสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับมนุษย์ ความสุขเกิดขึ้นจากความพอใจและปราศจากความเจ็บปวดทางกายและทางใจ มนุษย์ไม่ต้องการสิ่งใดนอกจากความสุข" (Mill, 1987 : 278) เพราะฉะนั้นความสุขที่ผู้วิจัยนำมาวิจัยนี้จึงเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุด (Summum Bonum) ของมนุษย์

จอห์น สจ๊วต มิลล์ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดของมนุษย์ไว้โดยให้ทรรศนะว่า "ตามหลักจิตวิทยาที่ถูกต้อง ธรรมชาติของมนุษย์ไม่ต้องการอะไรนอกจากความสุข การปฏิบัติต่าง ๆ ต้องเป็นไปเพื่อตอบสนองความสุขเสมอ" (Mill, 1987, quoted in Gorovity, 1971 : 13) ทรรศนะดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นว่ามนุษย์นั้นไม่ต้องการสิ่งอื่นใดมากไปกว่าความสุข ดังนั้นการกระทำใดที่ไม่ก่อให้เกิดความสุขก็ถือว่าการกระทำนั้นไม่ดีหรือเป็นการกระทำที่ผิด ความสุขในที่นี้มิใช่เป็นความสุขที่มากที่สุดของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง แต่ต้องเป็นความสุขที่มากที่สุดของคนหมู่มาก จอห์น สจ๊วต มิลล์ กล่าวว่า "ความสุขที่มีมากที่สุดสำหรับคนจำนวนมากที่สุด" (The Greatest Happiness for the Greatest Number) (Mill, 1987 : 278) เรียกว่า

¹ ดูรายละเอียดในนิยามศัพท์เฉพาะ

² แปลว่า ภิกษุทั้งหลายเจตนาที่ตนเอง เราเรียกว่ากรรม บุคคลจงใจแล้วจึงกระทำด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ

หลักมทสุข ตามทฤษฎีลัทธิประโยชน์นิยมหลักมทสุขดังกล่าวถือว่าเป็นเป้าหมายและหัวใจสำคัญ
ของทฤษฎีประโยชน์นิยมทางจริยศาสตร์ตามทรรศนะของจอห์น สจ๊วต มิลล์

วิทย์ วิศทเวทย์ (2533 : 159) ได้กล่าวถึงหลักมทสุขว่า “สิ่งที่สมควรกระทำคือสิ่งที่ก่อให้เกิด
เกิดประโยชน์สุขมากที่สุดแก่คนจำนวนมากที่สุด” นอกจากนี้ความสุขที่มนุษย์แสวงหาต้องเป็น
ความสุขจากการใช้สติปัญญาและการสำนึกทางศีลธรรม ซึ่งแตกต่างจากสัตว์ที่แสวงหาความสุข
ด้วยสัญชาตญาณของมันดังที่จอห์น สจ๊วต มิลล์ กล่าวไว้ว่า “อยากเป็นโสกราตีสที่ไม่น่าพอใจมากกว่า
เป็นมนุษย์โง่งที่พอใจ และการเป็นมนุษย์ที่ไม่น่าพอใจย่อมดีกว่าเป็นสุกรที่นำพอใจ”¹ (Mill, 1987 :
281) จอห์น สจ๊วต มิลล์ให้เหตุผลว่ามนุษย์มีสมรรถนะสูงที่จะเลือกปฏิบัติเพื่อก่อให้เกิดความสุข
แม้ว่ามนุษย์มีโอกาสที่จะเลือกความสุขในระดับเดียวกันกับสัตว์แต่ก็ไม่เลือกเพราะมนุษย์มีศักดิ์ศรี
ของความเป็นมนุษย์จึงเลือกที่จะมีความสุขโดยการใช้สติปัญญาไตร่ตรอง จอห์น สจ๊วต มิลล์ถือเอา
คุณภาพที่เกิดจากความสุขเป็นหลักมิใช่คำนึงถึงเพียงแต่ปริมาณมากนักน้อยของความสุขเท่านั้น

จอห์น สจ๊วต มิลล์ใช้หลักมทสุขเป็นเกณฑ์ในการตัดสินความดี ความชั่ว ดังที่เขากล่าวไว้
ว่า “ลัทธิซึ่งยอมรับประโยชน์หรือมทสุข เป็นรากฐานของศีลธรรม ถือว่าความถูกต้องของการกระทำ
ขึ้นอยู่กับแนวโน้มที่การกระทำนั้นจะก่อให้เกิดความสุข ความผิดขึ้นอยู่กับแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดสิ่ง
สวนทางกับความสุข” (Mill, 1987 : 278) การกระทำใด ๆ โดยตัวมันเองจะดีหรือชั่วขึ้นอยู่กับ
ข้อเท็จจริงว่ามันก่อให้เกิดประโยชน์สุขแค่ไหน สำหรับทฤษฎีประโยชน์นิยมนั้นสิ่งที่ถือว่าดีหรือ
ถูกต้องก็คือสิ่งที่ก่อให้เกิดความสุขแก่คนจำนวนมากที่สุด ทฤษฎีประโยชน์นิยมของ
จอห์น สจ๊วต มิลล์ ถือว่าผล (End) ที่เกิดจากการกระทำสำคัญกว่าเจตนา (Motive) หรือวิธีการ
(Means) เขาจะเน้นให้เห็นว่าผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำจะต้องก่อให้เกิดความสุขแก่คนส่วนมาก
ถ้าผลของการกระทำก่อให้เกิดความสุขก็ถือว่าการกระทำนั้นดีและถูกต้อง ในทางตรงกันข้ามผลของ
การกระทำที่ไม่ก่อให้เกิดความสุขก็ถือว่าการกระทำนั้นไม่ดีและไม่ถูกต้อง แนวคิดทั้งหมดข้างต้น
เป็นแนวคิดเรื่องความสุขของ จอห์น สจ๊วต มิลล์ ซึ่งเป็นนักปรัชญาที่ให้แนวคิดเรื่องความสุข
ที่เด่นชัดที่สุดทางตะวันตก ปรัชญาเมธีทั้งสองท่านคือพระธรรมปิฎก (ประยุทธิ์ ปยุตโต)

¹ คำกล่าวของจอห์น สจ๊วต มิลล์ ในเรื่องนี้แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างด้านคุณภาพของความสุขระหว่างคนและ
สัตว์ว่าความสุขของคนย่อมมีค่าสูงกว่าความสุขของสัตว์

และจอห์น สจ๊วต มิลล์ มีแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับเรื่องของความสุข แนวคิดเรื่องความสุขที่ว่านี้ จะมีลักษณะที่คล้ายคลึงและแตกต่างกัน ความสุขตามทฤษฎีของพระธรรมปิฎก (ประยุทธิ์ ปยุตโต) ประกอบด้วยความสุขสองระดับคือระดับโลกียสุขและระดับโลกุตตรสุข ส่วนความสุขตามทฤษฎีของจอห์น สจ๊วต มิลล์ประกอบด้วยความสุขเพียงระดับเดียวเท่านั้นคือระดับโลกียสุข ถึงแม้ว่าพระธรรมปิฎก (ประยุทธิ์ ปยุตโต) จะยอมรับว่ามีความสุขระดับโลกียสุขเช่นเดียวกับทฤษฎีของจอห์น สจ๊วต มิลล์ แต่ก็ไม่ได้ถือว่าความสุขระดับนี้เป็นความสุขสูงสุดเพราะความสุขระดับโลกียสุขไม่สามารถทำให้หลุดพ้นจากกิเลสตัณหาได้ ดังนั้นจึงต้องมีความสุขอีกระดับหนึ่งที่สามารถทำให้หลุดพ้นจากกิเลสตัณหาได้ ซึ่งก็คือความสุขเหนือโลกที่เรียกว่า **โลกุตตรสุข**

มนทัศน์เรื่องความสุขตามทฤษฎีของทั้งสองท่าน แม้นักวิชาการไทยให้ความสนใจศึกษาค้นคว้าและวิเคราะห์วิจารณ์เอาไว้แล้วพอสมควร แต่ก็ยังไม่มีผู้ใดนำทฤษฎีเรื่องความสุขของปรัชญาเมธีทั้งสองท่านมาเปรียบเทียบกัน ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะนำทั้งสองทฤษฎีมาเปรียบเทียบกันเพื่อแสดงให้เห็นว่าทั้งสองทฤษฎีมีความคล้ายคลึงและความแตกต่างในมิติไหนบ้าง หนึ่งเมื่อนำเอาสองทฤษฎีมาเปรียบเทียบกัน ทฤษฎีทั้งสองย่อมมีลักษณะคล้ายคลึงกันในแง่ที่ถือว่าความสุขเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดและสามารถนำหลักคำสอนเรื่องความสุขมาปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง แต่จะแตกต่างกันในรายละเอียดซึ่งถือว่าเป็นลักษณะเฉพาะของปรัชญาแต่ละกลุ่ม ด้วยเหตุนี้เองผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาค้นคว้ามนทัศน์เรื่องความสุขตามทฤษฎีของปรัชญาเมธีทั้งสองท่านคือพระธรรมปิฎก (ประยุทธิ์ ปยุตโต) และ จอห์น สจ๊วต มิลล์ การศึกษาเปรียบเทียบครั้งนี้มิได้มีเจตนาเพื่อแสดงให้เห็นว่าปรัชญาฝ่ายใดมีแนวคิดที่เหนือกว่ากัน แต่จะศึกษาเปรียบเทียบและผสมผสานแนวคิดทั้งสองเพื่อก่อให้เกิดความรู้ใหม่ขึ้นในมนทัศน์เรื่องความสุขจากปรัชญาเมธีทั้งสองท่านเท่านั้น และความรู้ใหม่ที่เกิดจากการเปรียบเทียบนี้อาจจะเป็นประโยชน์ต่อการนำไปประยุกต์ใช้ในสังคมหรือเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่จะศึกษามนทัศน์เรื่องความสุขจากปรัชญาเมธีทั้งสองท่านได้

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยอาศัยเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับมโนทัศน์เรื่องความสุขตามทรรศนะของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) และ จอห์น สจ๊วต มิลล์ ดังนี้

1. เอกศักดิ์ ยุกตะนันท์ (2528) ได้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างประโยชน์สุขของปัจเจกบุคคลและประโยชน์สุขของสังคมในทฤษฎีความยุติธรรมของ จอห์น สจ๊วต มิลล์ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยครั้งนี้ คือบทคัดย่อและบทที่ 4 ว่าด้วยสถานะของความยุติธรรมในลัทธิประโยชน์นิยมของจอห์น สจ๊วต มิลล์ เอกศักดิ์ได้กล่าวว่ลัทธิประโยชน์นิยมโดยส่วนรวมไม่สามารถอธิบายความยุติธรรม และเสนอเกณฑ์ที่อาจขัดแย้งกับความยุติธรรมได้เพราะลัทธิประโยชน์นิยมได้เสนอว่าความถูกต้องของการกระทำตัดสินโดยประโยชน์สุขสูงสุดของสังคม จึงได้มีผู้วิจารณ์ว่าบางครั้งสิ่งที่ก่อให้เกิดปริมาณความสุขสูงสุดในสังคมอาจจะเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความยุติธรรมจากการที่ได้ไปลดทอนความสุขของคนบางคนไปแล้วชดเชยด้วยปริมาณผลรวมของความสุขที่สูงกว่า เอกศักดิ์ได้เสนอทางออกให้แก่ลัทธิประโยชน์นิยม โดยได้วิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างประโยชน์สุขของปัจเจกบุคคลและประโยชน์สุขของสังคมในทฤษฎีความยุติธรรมของจอห์น สจ๊วต มิลล์ และได้แสดงให้เห็นว่าจริยศาสตร์ของจอห์น สจ๊วต มิลล์สามารถประสานประโยชน์สุขสูงสุดกับข้อขัดแย้งเรื่องประโยชน์สุขของปัจเจกบุคคลและประโยชน์สุขของสังคมที่เกิดขึ้นได้ ภายใต้แนวคิดพื้นฐานของความยุติธรรมที่ว่าบุคคลทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับความสุขอย่างเท่าเทียมกัน

เนื้อหาบางส่วนในวิทยานิพนธ์เล่มนี้สามารถนำมาช่วยวิเคราะห์และตีความมโนทัศน์เรื่องความสุขได้ว่าคนทุกคนสามารถที่จะมีความสุขได้อย่างเท่าเทียมกันไม่ว่าจะเป็นความสุขของปัจเจกบุคคลหรือว่าจะเป็นความสุขของคนในสังคม ถึงแม้ว่าบางครั้งอาจจะดูว่าความสุขสูงสุดในสังคมอาจจะเป็นสิ่งที่ยุติธรรมสำหรับคนบางคน แต่ตามหลักความสุขของจอห์น สจ๊วต มิลล์ คนทุกคนสามารถมีความสุขได้เท่าเทียมกันภายใต้หลักศีลธรรม

2. รูปทอง กว้างสวาสดี (2530) ได้วิจารณ์หลักมทสุขของ จอห์น สจ๊วต มิลล์ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยครั้งนี้ คือ บทที่ 2 และบทที่ 4 ว่าด้วยความเป็นมาของลัทธิประโยชน์นิยมและหลักมทสุขของจอห์น สจ๊วต มิลล์ เกณฑ์ตัดสินการกระทำมีมากมายแต่สำหรับจอห์น สจ๊วต มิลล์ เกณฑ์ตัดสินการกระทำยึดหลักมทสุข คือการกระทำทุกอย่างเป็นไปได้เพื่อความสุขและความสุขเป็นจุดมุ่งหมายเดียวเท่านั้นที่ทุกคนต้องการ ความสุขในที่นี้หมายถึงความสุขมากที่สุดแก่คนจำนวนมากที่สุด การกระทำใดที่ก่อให้เกิดความสุขมากที่สุดแก่คนจำนวนมากที่สุดถือได้ว่าเป็นการกระทำที่ดี ในทางตรงกันข้ามถ้าการกระทำใดที่ไม่ก่อให้เกิดความสุขการกระทำนั้นก็ถือว่าไม่ดี กฎเกณฑ์ใดที่ขัดกับหลักมทสุขถือว่าใช้ไม่ได้ แนวคิดเรื่องความสุขดังกล่าวของจอห์น สจ๊วต มิลล์ ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากนักปรัชญาหลายท่านโดยที่นักปรัชญาเหล่านี้ถือว่าความสุขไม่ใช่จุดมุ่งหมายสูงสุดของมนุษย์ แต่มนุษย์ยังมีความต้องการสิ่งอื่น ๆ อีกนอกเหนือจากความสุข เช่น การปฏิบัติตามกฎเกณฑ์และหน้าที่ที่เป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดซึ่งมิใช่ความสุข ด้วยปัญหาตรงจุดนี้เอง รูปทองจึงวิเคราะห์ให้เห็นว่าทฤษฎีของจอห์น สจ๊วต มิลล์ ที่ถือหลักมทสุขสามารถใช้ตัดสินการกระทำหรือเป็นจริยมาตรฐานได้ วิทยานิพนธ์ฉบับนี้กล่าวถึงลัทธิประโยชน์นิยมโดยทั่วไปของนักปรัชญาหลาย ๆ ท่าน และประเด็นที่สำคัญของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้คือการวิเคราะห์วิจารณ์หลักมทสุขของจอห์น สจ๊วต มิลล์ เนื้อหาของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นประโยชน์ต่อผู้วิจัยเป็นอย่างมากเนื่องจากสามารถนำไปเพิ่มเติมและขยายความเนื้อหาในการเปรียบเทียบความสุขระหว่างทรรณะของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) และจอห์น สจ๊วต มิลล์ ได้

3. พระมหากันต์ วุฑฒนวิโส (มโนวัฒน์) (2535) ได้ศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมในจริยศาสตร์ของคานท์กับในพุทธจริยศาสตร์ตามทรรณะของพระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) ส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยชิ้นนี้คือบทที่ 3 ว่าด้วยเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมในพุทธจริยศาสตร์ตามทรรณะของพระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) และบทที่ 4 ว่าด้วยการเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมในจริยศาสตร์ของคานท์กับพุทธพระมหากันต์ได้กล่าวถึงเกณฑ์ตัดสินจริยธรรมว่ามีหลายเกณฑ์และหลายมุมมองแต่สำหรับเกณฑ์ตัดสินจริยธรรมของคานท์และของพระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) มีความคิดเห็นที่สอดคล้อง

และแตกต่างกันในหลายแง่มุม ส่วนที่มีความเห็นสอดคล้องกันคือเรื่องของการใช้ปัญญาคือก่อนกระทำสิ่งใดต้องใช้ปัญญาในการพิจารณาไตร่ตรองการกระทำนั้น เพราะปัญญาช่วยให้มนุษย์สามารถเข้าใจความแตกต่างระหว่างความดีและความชั่วได้ ส่วนพระคณาที่แตกต่างกันนั้นคานท์ได้เสนอความเห็นที่เจตนาดีคือการกระทำตามหน้าที่และปฏิบัติตามหลักสากลที่แน่นอนตายตัว แต่พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต) เน้นองค์ประกอบที่สำคัญของเจตนาดี คือความเป็น “กุศลมูลของจิต”¹ นอกจากนี้คานท์และพระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต) ยังมีพระคณาที่ต่างกันในเรื่องของแรงจูงใจในการกระทำคานท์เห็นว่าการกระทำที่เกิดจากการใช้อารมณ์และความรู้สึกไม่ถือว่าเป็นการกระทำที่มีค่าทางจริยธรรม แต่พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต) ยอมรับการกระทำที่เกิดจากอารมณ์และความรู้สึกที่มีพื้นฐานมาจากกุศลมูลของจิตว่าเป็นการกระทำที่ดี ถือว่าเป็นการกระทำที่มีค่าทางจริยธรรม

ถึงแม้ว่าหัวข้อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะไม่ตรงกับเรื่องของความสุขแต่เนื้อหาของวิทยานิพนธ์บางส่วนสามารถที่จะนำไปศึกษาวิเคราะห์ได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเกณฑ์ตัดสินการกระทำทั้งแบบตะวันตกและตะวันออก หรือรูปแบบการเปรียบเทียบข้อมูลของนักปรัชญาฝ่ายตะวันตกและตะวันออก

4. พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต) (2536 ข) ได้เขียนหนังสือ **ยิ่งก้าวถึงสุข ยิ่งใกล้ถึงธรรม** เนื้อหาทั้งหมดในหนังสือเล่มนี้ได้กล่าวถึงระดับต่าง ๆ ของความสุข และมนุษย์ทุกคนสามารถเข้าถึงความสุขที่แท้จริงได้ เพราะฉะนั้นเนื้อหาในหนังสือเล่มนี้ทุกส่วนจึงเกี่ยวข้องกับงานวิจัยชิ้นนี้ทั้งหมด พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต) กล่าวว่า การที่คนเราเข้าถึงชีวิตที่ดีมีความสุขที่แท้จริงได้ก็เท่ากับว่าเข้าถึงธรรมในพระพุทธศาสนาแล้ว วิธีการที่จะเข้าถึงความสุขที่แท้จริงหรือการเข้าถึงชีวิตที่ดีมีหลายวิธี บางวิธีก็ช่วยให้ประสบความสำเร็จดังหวัง แต่บางวิธียังทำลงไปแล้วกลับเพิ่มความทุกข์แทนที่จะประสบชีวิตที่ดีมีความสุข การหาความสุขของมนุษย์มี 3 ระดับ คือ ระดับที่ 1 ได้แก่ การหาวัตถุมาบำรุงบำเรอประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ความสุขส่วนใหญ่ของมนุษย์อยู่ที่นี้ ซึ่งเหมือนกับความสุขในหมู่มสัตว์ทั้งหลาย การหาความสุขลักษณะนี้ ไม่ได้ส่งผลที่จะให้บรรลุ

¹ กุศลมูลของจิต คือ จิตที่ไม่โลภ ไม่โกรธ และไม่หลง

ความสุขที่แท้จริง แต่ยิ่งจะทำให้เกิดการแย่งชิง เบียดเบียน ทำให้สังคมเดือดร้อน อยู่กันไม่เป็นสุข ระดับที่ 2 ได้แก่ความสุขที่ไม่ต้องอาศัยประสาทสัมผัสมาบำรุงบำเรอ ตา หู จมูก ลิ้น กาย แล้วสามารถอยู่ด้วยจิตใจของตนเอง ความสุขขั้นนี้ต้องอาศัยสมาธิในการเข้าถึงความสุข และต้องใช้วิธีฝึกหัดปฏิบัติทางจิตใจ ความสุขในระดับนี้อยู่ได้ตราบนานเท่าที่ยังอยู่ในภาวะจิตที่เป็นสมาธิ ถ้าออกจากภาวะจิตที่เป็นสมาธิเมื่อใดก็อาจกลับมาสู่ความสุขระดับที่ 1 ได้ ระดับที่ 3 ได้แก่ความสุขที่ปลอดพ้นจากข้อบกพร่องของความสุขทั้งสองระดับข้างต้น ความสุขระดับนี้จึงเป็นความสุขที่ไม่ขึ้นต่อวัตถุ ปรนเปรอจากภายนอก หรืออาจจะกล่าวได้ว่าเป็นความสุขระดับสูงสุดที่ปราศจากทุกข์ ความสุขในระดับนี้เกิดจากการที่ปัญญาเห็นแจ้งความจริงของสิ่งทั้งหลายไม่ขึ้นต่อสิ่งใด ความสุขในระดับนี้เรียกว่า โลกุตตรสุข ความสุขในระดับที่ 1 และ 2 ยังมีข้อบกพร่องเพราะยังเป็นความสุขที่หลงติดอยู่ในกิเลสตัณหา ความสุขในระดับที่ 3 เป็นความสุขที่สมบูรณ์ปราศจากกิเลสตัณหาทั้งปวง ถ้ามนุษย์มีความสุขระดับนี้ก็จะส่งผลให้เข้าถึงชีวิตที่ดีมีความสุข เมื่อชีวิตดีมีความสุขก็เข้าถึงธรรมทั้งปวงได้

หนังสือเล่มนี้สามารถที่จะนำเนื้อหาภาวิเคราะห์ในเรื่องการแบ่งระดับของความสุขได้ ความสุขระดับที่ 1 และที่ 2 เป็นความสุขระดับเดียวกับความสุขของจอห์น สจ๊วต มิลล์ ซึ่งเป็นเพียงความสุขระดับโลกียสุขเท่านั้น สำหรับความสุขตามทฤษฎีพระธรรมปิฎก (ประยูรค์ ปยุตโต) ประกอบด้วยความสุขทั้งสามระดับแต่ก็ไม่ถือว่าความสุขในระดับที่ 1 และที่ 2 เป็นความสุขที่ถาวร ความสุขที่ถาวรที่สุดและสมบูรณ์ที่สุดคือความสุขระดับที่ 3 ซึ่งเรียกว่าเป็นความสุขระดับโลกุตตรสุข

5. พระธรรมปิฎก (ประยูรค์ ปยุตโต) (2538 ง) ได้เขียนหนังสือ**เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ** โดยท่านได้ชี้ให้เห็นว่าควรจะอยู่อย่างไรให้มีความสุขมากที่สุดในสังคมปัจจุบัน หนังสือเล่มนี้ทุกส่วนจึงเกี่ยวข้องกับงานวิจัยชิ้นนี้ทั้งหมด พระธรรมปิฎก (ประยูรค์ ปยุตโต) ได้เสนอทางรอดของมนุษย์ที่มนุษย์ควรจะทำเพื่อก่อให้เกิดความสุขในการดำเนินชีวิต ซึ่งก็เป็นตัวอย่างความสุขระดับหนึ่งในพุทธศาสนาโดยการแนะนำให้ใช้**ระบบเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ**คือการอยู่กินแบบพอดี ไม่ไปเบียดเบียนใคร ปัจจุบันแนวคิดและระบบเศรษฐกิจที่รับมาจากตะวันตกก้าวมาถึงทางตันไม่มีใครสามารถเข้ามาแก้ไขตรงจุดนี้ได้ สาเหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะว่าการพัฒนาเศรษฐกิจขาดความเข้าใจในหลักพื้นฐานเรื่องธรรมชาติของมนุษย์และความสัมพันธ์กับธรรมชาติแวดล้อมอย่างจริงจัง

การพัฒนาเศรษฐกิจจึงก่อให้เกิดโทษและการเบียดเบียนทำลายล้างชีวิตรวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติทุกระดับ ดังนั้นพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) จึงเสนอเศรษฐศาสตร์แนวพุทธเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศเพื่อให้เกิดคุณภาพชีวิตให้มีความถูกต้องพอดี ไม่มีการเบียดเบียนตนและผู้อื่น มีการประสานกลมกลืนและเกื้อกูลกันของสรรพชีวิตและสภาพแวดล้อม ซึ่งจะส่งผลให้เกิดประโยชน์และความสุขที่มั่นคงทั้งต่อตนเอง คนรอบข้างและประเทศนั้น ๆ

หนังสือเล่มนี้เป็นแนวทางหนึ่งที่พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) เสนอขึ้นเพื่อให้คนในสังคมว่าควรจะนำระบบเศรษฐกิจแนวพุทธมาประยุกต์ใช้ เนื่องจากกระแสสังคมและเศรษฐกิจในปัจจุบันมีการพัฒนาแบบวัตถุนิยมโดยละเลยคุณค่าทางศีลธรรมและจิตใจจนทำให้เกิดปัญหาขึ้นแทนที่ระบบเศรษฐกิจแบบตะวันตกจะมุ่งทำให้มนุษย์อยู่กันอย่างสันติสุข แต่กลับเกื้อหนุนให้มนุษย์รู้จักเอาตัวรอดและเอาเปรียบสังคมโดยแสวงหาความสุขบนกองทุกข์ของผู้อื่น พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) จึงเสนอแนวทางที่จะประยุกต์หลักการทางพุทธธรรมกับเศรษฐศาสตร์เพื่อให้มนุษย์รู้จักทำเศรษฐกิจแบบสร้างความสุขแก่ตนเองและสังคม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษามโนทัศน์เรื่องความสุขตามทรรศนะของ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) และ จอห์น สจ๊วต มิลล์ ในเชิงเปรียบเทียบ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

ทำให้ได้รับองค์ความรู้และทราบถึงข้อแตกต่างเกี่ยวกับมโนทัศน์เรื่องความสุขตามทรรศนะของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) และ จอห์น สจ๊วต มิลล์ รวมทั้งสามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดความสุขทั้งต่อตนเองและสังคม

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งเปรียบเทียบมโนทัศน์เรื่องความสุขตามทรรศนะของ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต และ จอห์น สจ๊วต มิลล์ ทั้งนี้ผู้วิจัยจะมุ่งศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องจุดมุ่งหมายสูงสุดของมนุษย์และเรื่องเกณฑ์ตัดสินการกระทำตามมโนทัศน์ของทั้งสองท่านว่าแตกต่างกันอย่างไร พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) และ จอห์น สจ๊วต มิลล์ถือว่าความสุขเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุด แต่จะเป็นความสุขที่คล้ายคลึงและแตกต่างกันอย่างไรผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาค้นคว้าเพื่อให้ได้คำตอบเกิดขึ้น สำหรับเรื่องเกณฑ์ตัดสินการกระทำตามทรรศนะของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) นำเอาวิธีการหรือเจตนาของการกระทำไปสู่โลกุตตรสุขเท่ากับว่านำเอาวิธีการหรือเจตนาของการกระทำเป็นเครื่องตัดสินผลของการกระทำ แต่ตามทรรศนะของจอห์น สจ๊วต มิลล์นำเอาหลักมทสุขเป็นเครื่องตัดสินการกระทำและความประพฤติ เท่ากับว่าเอาผลของการกระทำเป็นเครื่องตัดสินวิธีการของการกระทำ โดยผู้วิจัยจะศึกษาผลงานหลักมโนทัศน์เรื่องความสุขจากหนังสือพุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ (2538 ค) ของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) หนังสือ พุทธธรรม เป็นหนังสือทางจริยศาสตร์เล่มที่สำคัญที่สุดของท่าน โดยเนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ท่านได้อธิบายธรรมด้านพุทธจริยศาสตร์ไว้อย่างละเอียด พร้อมทั้งมีบางส่วนของพระธรรมปิฎกได้ขยายความและอธิบายหลักในการประยุกต์ใช้ไว้บางส่วนในเนื้อหาของหนังสือ โดยเฉพาะสำหรับชาวพุทธที่ไม่เคยศึกษาภาษาบาลีก็สามารถอ่านเข้าใจได้ง่าย

หนังสือเล่มนี้จึงเป็นงานนิพนธ์ที่สำคัญและเป็นที่ยุ้จักกันอย่างแพร่หลายในหมู่พุทธบริษัทโดยเฉพาะอย่างยิ่งนักวิชาการด้านพุทธศาสนา หนังสือเล่มนี้แบ่งออกเป็น 5 ตอน 22 บท โดยสาระของหนังสือเล่มนี้พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้กล่าวถึงเรื่องความสุขไว้ในตอนที่ 4 (ชีวิตควรให้เป็นอย่างไร) ของบทที่ 15 มีสาระเกี่ยวข้องกับเรื่องของความสุข ความสำคัญของความสุขตามหลักพุทธธรรม การแบ่งประเภทของความสุขไม่ว่าจะในระดับโลกุตตรสุขหรือนิรามิสสุขที่เป็นธรรมขั้นสูงและระดับโลกียสุขหรือสามิสสุขที่เป็นธรรมสำหรับปุถุชน ผู้วิจัยจึงเห็นว่าหนังสือเล่มนี้มีประโยชน์ต่อประเด็นหลักที่ผู้วิจัยกำลังศึกษาในเรื่องของความสุขตามทัศนะของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) โดยเฉพาะส่วนที่พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้อธิบายความสุขใน

แนวทางที่เสนอไว้ในพุทธธรรม หนังสือเล่มนี้จึงถือได้ว่าเป็นหนังสือหลักที่ผู้วิจัยสามารถจะนำมาใช้อ้างอิงเป็นเอกสารหลักเพื่อวิเคราะห์หมโนทัศน์เรื่องความสุขตามทฤษฎีพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้

ผลงานหลักอีกเล่มที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ หนังสือ **Utilitarianism** (1987) ของ จอห์น สจ๊วต มิลล์ เป็นหนังสือที่มีสาระสำคัญด้านจริยศาสตร์ที่สร้างชื่อเสียงแก่จอห์น สจ๊วต มิลล์ มากดังที่อัลัน ไรอัน (Alan Ryan) กล่าวว่า “หนังสือเล่มนี้เป็นที่รู้จักกันดีว่ามีสาระสำคัญทางปรัชญาที่นักศึกษาปรัชญา นักศึกษาวรรณกรรมและนักศึกษาประวัติศาสตร์อังกฤษจะต้องศึกษา หนังสือเล่มนี้มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับทฤษฎีทางจริยศาสตร์ที่เน้นหลักประโยชน์นิยม” (Ryan, 1987 : 7) จากข้อความดังกล่าวข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่าหนังสือเล่มนี้เป็นผลงานทางด้านจริยศาสตร์เล่มสำคัญของจอห์น สจ๊วต มิลล์ นอกจากนี้นักปรัชญาหลายท่านก็ได้นำมาตีความและวิเคราะห์ไปในแนวทางที่แตกต่างกัน ซึ่งเนื้อหาของหนังสือเล่มนี้แบ่งออกเป็น **ห้าบท** ดังนี้

บทที่หนึ่ง มีเนื้อหากล่าวถึงเรื่องเป้าหมายสูงสุดที่มนุษย์แสวงหาว่าเป็นอย่างไร และจอห์น สจ๊วต มิลล์ พยายามอธิบายถึงหลักการของประโยชน์นิยมว่าเป็นเป้าหมายที่มนุษย์ทุกคนควรจะแสวงหา

บทที่สอง มีเนื้อหากล่าวถึงเรื่องความพยายามของจอห์น สจ๊วต มิลล์ที่จะแสดงให้เห็นว่าประโยชน์นิยมคืออะไร ประโยชน์นิยมมีองค์ประกอบอะไรบ้าง และจอห์น สจ๊วต มิลล์ยังพยายามอธิบายว่าหลักมสุขมีความสำคัญอย่างไร

บทที่สาม มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องการลงโทษ (Sanction) และหลักการของประโยชน์นิยม โดยจอห์น สจ๊วต มิลล์ พยายามชี้ให้เห็นว่าการลงโทษจะต้องควบคู่กับการดำเนินการตามหลักมสุข

บทที่สี่ มีเนื้อหากล่าวถึงเรื่องบทพิสูจน์หลักการประโยชน์นิยมว่าเป็นอย่างไร จะมีวิธีการอย่างไรที่จะนำหลักมสุขมาใช้

บทที่ห้า มีเนื้อหากล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างความยุติธรรมและหลักประโยชน์นิยม ซึ่งจอห์น สจ๊วต มิลล์ พยายามชี้ให้เห็นว่าทั้งสองประเด็นมีความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กันอย่างไร หลักเสียงไม่ได้

จากเนื้อหาของหนังสือเล่มนี้จะเห็นได้ว่ามีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับจริยศาสตร์ และเป็นผลงานชิ้นเอกทางด้านจริยศาสตร์ของจอห์น สจ๊วต มิลล์ ทุกคนที่มีความสำคัญอย่างมากต่อการวิจัย เนื่องจากเป็นหนังสือที่อธิบายแนวคิดของทฤษฎีประโยชน์นิยมได้อย่างชัดเจน ด้วยเหตุนี้หนังสือเล่มนี้จึงมีความสำคัญต่อผู้วิจัยเป็นอย่างมาก เนื่องจากผู้วิจัยกำลังศึกษามโนทัศน์เรื่องความสุขตามทฤษฎีของจอห์น สจ๊วต มิลล์ หนังสือเล่มนี้ผู้วิจัยสามารถนำมาตีความและวิเคราะห์ได้ว่าความสุขที่เป็นจุดมุ่งหมายของมนุษย์นั้นเป็นอย่างไร ที่สำคัญหนังสือเล่มนี้มีลิลล์ได้เขียนเรื่องประโยชน์นิยมไว้อย่างละเอียดลึกซึ้ง ผู้วิจัยเล็งเห็นว่าหนังสือเล่มนี้นอกจากจะเป็นผลงานชิ้นสำคัญของจอห์น สจ๊วต มิลล์แล้วยังมีประโยชน์ต่องานวิจัยเนื่องจากผู้วิจัยสามารถนำเอาหลักการของประโยชน์นิยมที่อยู่ในหนังสือเล่มนี้มาตีความ และดึงเอาประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับความสุขออกมาศึกษาได้

สำหรับเอกสารและงานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับมโนทัศน์เรื่องความสุขตามทฤษฎีของพระธรรมปิฎก (ประยูรย์ ปยุตโต) และ จอห์น สจ๊วต มิลล์ที่ผู้วิจัยนำมาศึกษา เช่นวิทยานิพนธ์ของเอกศักดิ์ ยุคตะนันท์ (2528) ศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างประโยชน์สุขของปัจเจกบุคคล และประโยชน์สุขของสังคมในทฤษฎีความยุติธรรมของ จอห์น สจ๊วต มิลล์ ฐปทอง กว้างสวัสดิ์ (2530) ศึกษาวิจารณ์หลักมทสุขของ จอห์น สจ๊วต มิลล์ และพระมหากันต์ วุฒินวโร (มโนวัฒน์) (2535) ศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมในจริยศาสตร์ของคานท์กับในพุทธจริยศาสตร์ตามทฤษฎีของ พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต) และงานเขียนของพระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต) (2536 ข) เรื่องยิ่งก้าวถึงสุข ยิ่งใกล้ถึงธรรม และพระธรรมปิฎก (ประยูรย์ ปยุตโต) (2538 ง) เรื่อง เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงเปรียบเทียบจากเอกสารหลักและเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เนื้อหาบางส่วนที่ยังลึกลับสลับยากแก่การทำความเข้าใจจะศึกษาก็ใช้วิธีสอบถามจากท่านผู้รู้ประกอบด้วย ส่วนขั้นตอนการวิจัยจะดำเนินการเป็นขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาโมทัศน์เรื่องความสุข ตามทรรณะของพระธรรมปิฎก (ประยูรค์ ปยุตโต) จากหนังสือ พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ ของพระธรรมปิฎก (ประยูรค์ ปยุตโต) (2538 ค) และจากผลงานและเอกสารงานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เอกสาร ตำรา งานวิจัยต่าง ๆ ของปราชญ์ทางพุทธศาสนา ที่เกี่ยวข้องกับมโนทัศน์เรื่องความสุขของ พระธรรมปิฎก (ประยูรค์ ปยุตโต) รวมทั้งสอบถามจากท่านผู้รู้ทั้งหลาย ทั้งนี้เพื่อจะได้เข้าใจมโนทัศน์ เรื่องความสุขของพระธรรมปิฎก (ประยูรค์ ปยุตโต) ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยศึกษาหัวข้อต่อไปนี้
มโนทัศน์ว่าด้วยจุดมุ่งหมายสูงสุดของมนุษย์ ความสำคัญของความสุขในหลักพุทธธรรม ประเภทหรือระดับต่าง ๆ ของความสุข เกณฑ์ตัดสินการกระทำ บทสรุปทั่วไปเกี่ยวกับเรื่องความสุข

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาโมทัศน์เรื่องความสุขตามทรรณะของ จอห์น สจ๊วต มิลล์ จาก หนังสือ Utilitarianism ของจอห์น สจ๊วต มิลล์ และจากผลงานและเอกสารงานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เอกสารตำรา งานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับมโนทัศน์เรื่องความสุขตามทรรณะ ของจอห์น สจ๊วต มิลล์ นอกจากนี้ยังศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมโดยการสอบถามจากผู้รู้ทั้งหลาย ทั้งนี้เพื่อ จะได้เข้าใจมโนทัศน์เรื่องความสุขตามทรรณะของจอห์น สจ๊วต มิลล์ ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยศึกษาหัวข้อต่อไปนี้
มโนทัศน์ว่าด้วยจุดมุ่งหมายสูงสุดของมนุษย์ ความสำคัญของความสุขตามหลักมสุข เกณฑ์ตัดสินการกระทำ บทสรุปทั่วไปเกี่ยวกับเรื่องความสุข

ขั้นตอนที่ 3 วิเคราะห์เปรียบเทียบมโนทัศน์เรื่องความสุขตามทรรณะของ พระธรรมปิฎก (ประยูรค์ ปยุตโต) และ จอห์น สจ๊วต มิลล์ ในแง่ของจุดมุ่งหมายสูงสุดของมนุษย์และเกณฑ์ตัดสิน การกระทำ

ขั้นตอนที่ 4 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะเพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่ศึกษาโมทัศน์ เรื่องความสุขตามทรรณะของ พระธรรมปิฎก (ประยูรค์ ปยุตโต) และ จอห์น สจ๊วต มิลล์ ในโอกาสต่อไป

นิยามศัพท์เฉพาะ

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยนิยามศัพท์เฉพาะดังนี้

1. **กรรม** หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา คือทำด้วยความตั้งใจหรือตั้งใจทำ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม
2. **เกณฑ์ตัดสินการกระทำ** หมายถึง เกณฑ์ที่นำมาวินิจฉัยเพื่อประเมินค่าสิ่งต่าง ๆ ว่ามีคุณสมบัติบางอย่างเพียงใดหรือไม่ เกณฑ์ที่นักปรัชญาเน้นศึกษา ได้แก่ ความดี ความสุข ความจริง ความงาม ความยุติธรรม
3. **เจตนา** หมายถึง ความมุ่งใจหมายจะทำ ความตั้งใจ ความจำนง เจตน์จำนง
4. **จุดมุ่งหมายสูงสุด** (Summum Bonum) ในทางอภิปรัชญา หมายถึง คุณค่าหรือผลทางสภาวะธรรมขั้นสูงสุด เช่น นิพพานในพระพุทธศาสนา และสิ่งที่ดีสูงสุดที่เป็นจุดมุ่งหมายของชีวิตมนุษย์ในทางจริยศาสตร์
5. **ความพอดี** หมายถึง จุดที่คุณภาพชีวิตกับความพึงพอใจมาบรรจบกัน
(พระธรรมปิฎก (ประยูรค์ ปยุตฺโต), 2538 ง : 36)
6. **พุทธจริยศาสตร์** หมายถึง แนวทางปฏิบัติเพื่อดับทุกข์โดยมีมรรคมีองค์แปดเป็นปฐมฐาน

7. **มหสุข (The Greatest Happiness)** หลักการสำคัญของลัทธิประโยชน์นิยม โดยมีหลักว่า ความสุขที่มีมากที่สุดสำหรับคนจำนวนมากที่สุด ซึ่งหมายถึง ปริมาณและคุณภาพของความสุขจะต้องมีมากที่สุด สำหรับคนทุกคนหรือคนจำนวนมาก ไม่ใช่เป็นความสุขสำหรับผู้ใดผู้หนึ่งเท่านั้น
8. **มโนทัศน์ (Concept)** หมายถึง แนวความคิดเห็นของแต่ละบุคคล
9. **มรรคมีองค์ 8** หมายถึง ทางอันประเสริฐ หนทางหรือข้อปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงความดับทุกข์ 8 ประการ ประกอบด้วย 1. สัมมาทิฐิ (เห็นชอบ) 2. สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ) 3. สัมมาวาจา (เจรจาชอบ) 4. สัมมากัมมันตะ (ทำการชอบ) 5. สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) 6. สัมมาวายามะ (เพียรชอบ) 7. สัมมาสติ (ระลึกชอบ) 8. สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ)
10. **มัชฌิมาปฏิปทา** หมายถึง ทางแห่งปัญญา ทางสายกลาง ข้อปฏิบัติเป็นกลาง ๆ ไม่หย่อนจนเกินไปและไม่ตึงจนเกินไป ได้แก่การสัมมาปฏิบัติตามหลักมรรค 8
11. **ลัทธิประโยชน์นิยม (Utilitarianism)** หมายถึง ลัทธิทางปรัชญาที่ถือว่าประโยชน์สุขเป็นเกณฑ์ตัดสินการกระทำว่าดีหรือไม่ดี การกระทำที่ถือว่าดีที่สุด คือการกระทำที่ก่อให้เกิดประโยชน์มากทีสุดกับคนจำนวนมากที่สุด
12. **โลกธรรม** หมายถึง ธรรมประจำโลก ได้แก่สิ่งที่เกิดแก่มนุษย์ทั้งหลาย ตามคติธรรมดา ความเป็นอนิจจัง เช่น เรื่องลาภ เสื่อมลาภ ยศ เสื่อมยศ สรรเสริญ นินทา สุข ทุกข์
13. **โลกียสุข หรือ สามิสสุข** หมายถึง ความสุขที่ชาวโลกต้องการ ความสุขที่เป็นวิสัยของโลก ความสุขที่ยังประกอบด้วยอาสวะ เช่น กามสุข มนุษยสุข ทิพยสุข ตลอดถึงฌานสุขและวิปัสสนาสุข (พระธรรมปิฎก (ประยูรค์ ปยุตฺโต), 2538 ข : 261)

14. **โลกุตตรสุข** หรือ **นิรามิสสุข** หมายถึง ความสุขเหนือความต้องการของโลก หรือความสุขเหนือโลก ความสุขเหนือกว่าระดับจิตวิญญาณของโลก ได้แก่ความสุขที่เนื่องด้วยมรรคผลนิพพาน (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2538 ข : 262)

15. **สุขนิยม (Hedonism)** หมายถึง ลัทธิทางปรัชญาที่ถือว่าความพึงพอใจเป็นสิ่งที่ประเสริฐที่สุด หรือเป็นความดีสูงสุด ลัทธินี้มุ่งเน้นความสุขทางด้านผัสสะ หรือความสุขสบายทางด้านร่างกายในชีวิตปัจจุบันเป็นสิ่งสำคัญ